

CARTEA RARA ÎN ORAȘUL GALAȚI

de DAN RIPA-BUICLIU

Printre bunurile spirituale legate de arta scrisului, de o elevată valoare în privința conținutului ce-l prezintă, a autorilor lor, a epocii când au fost concepute și puse la îndemâna lectorilor, a modalității tipografice sub care au fost redactate, a locului și rolului ce l-au jucat într-un anumit moment istorico-cultural dat, și în timp — a circulației lor, a însemnătății științifice și strict bibliografice și sub aspectul rarității unor exemplare —, se numără și cărțile imprimate.

Toate aceste valențe ce li se conferă unor tipărituri din secolele trecute ne îndeamnă a le depista și a le repune în circuitul informației științifice. De aceea este atât de imperioasă și atât de necesară semnarea lor, însoțită de o prezentare, cit de succintă, dar încadrată în tiparul bibliologic.

Încercăm să prezentăm, în cele ce urmează, doar două „cărți rare”, fiecare exemplar „acoperind” secolul imprimării ei (sec. XVII, XIX). Menționăm că tipăriturile puse în discuție nu se află în depozitul bibliotecar municipal, ci în fonduri bisericești gălățene.

Opera unui autor clasic din „mileniul bizantin” și anume a ilustrului scriitor, dar totodată a faimosului patriarh constantinopolitan din sec. al IX-lea, Photios-Photius-Fotie, i-o semnalăm prin două titluri: *Bibliotheca-Myriobiblon* și *Epistolae*, pe care le aflăm sub forma unui volum coligat, foarte important din punct de vedere bibliologic¹.

Tipăritura despre care este vorba reprezintă „editio princeps” a celor două titluri de opere foștine imprimate, respectiv ediția greacă, îngrijită și glosată de eruditul elenist german David Hoeschelius Augustanus, scoasă — așa cum indică colofonul — de sub teascurile oficinei lui Iohannes Praetorius, la Augusta Vindelicorum (astăzi Augsburg), în anul 1601. Presupunem că editorul D. Hoeschelius a beneficiat — în mod cert — de o licență de imprimare specială din partea regelui Franței, bineînțeles, asigurat și cu aprobările cenzorilor, ecleziastic și laic, pentru a tipări o lucrare foștă, ocolind astfel „litera” faimosului „Index librorum prohibitorum” venețian (edițiile 1559, 1564, 1571).

Volumul conține șase file nenumerate, plus 985 pagini de text, în redacție greacă și latină. Tiparul este în negru, iar legătura tipăriturii este originală.

Din punct de vedere filigranologic, tipăritura este în formatul in folio, imprimată pe hirtie de calitate bună, de proveniență germană și care datează din a

---

¹ Menționăm că prima parte a articolului nostru face parte dintr-o lucrare amplă, în manuscris, intitulată: „Pe marginea ediției grecești princeps a Bibliotecii și Epistolelor lui Photius”.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ.

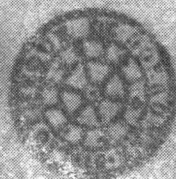
LIBRORVM QVOS
LEGIT

PHOTIVS PATRIARCHA

EXCERPTA ET CENSVRÆ

*Quatuor mss. codicibus
Ex Graecia, Germania, Italia, Gallia collatis.*

DAVID HOESCHELIVS AVGVSTANVS,
primus edidit. Notis, in quibus multa veterum fragmenta,
ante hac inedita, illustravit.

AVGVSTAE VINDELICORVM
AD INVICEM TITVS

Cur. Imprimerie ROSS. MARSSELE. Cur. et. G. G. G. G.
Aut. Cl. d. d. c. 1801.

doua jumătate a sec. al XVI-lea. Din cele trei filigrane, unul din ele constituie o variantă necunoscută monumentalului dicționar fillgranologic al lui C. M. Briquet².

Monumentală operă, atât sub raportul conținutului, cât și al artei grafice, tipăritura are o ornamentică tipografică, foarte bogată de altfel. Frontispiciile sînt alcătuite din motive fito-zoo-avi-antropomorfe, precum și din incipit-uri plasate, de asemenea, pe fundaluri botanice și zoomorfe.

Pe fila de titlu și la pagina 985 aflăm signetul orașului Augsburg din epoca imprimării lucrării — pinul. Acesta reprezintă — după cum se știe — un simbol vegetal creștin, mult utilizat în simbolistica funerară și ermeneutica bizantină. În cazul nostru, acest arbore subliniază doar ideea exprimată prin deviza „Honos erit huic quoque pomo“, adică emblema omului adevărat.

„Biblioteca“ foțiană este considerată, pe drept cuvînt, de către istoricii literaturii bizantine, un adevărat „monument bibliografic“ și „model al jurnalelor literare“, subliniindu-se prin această valoare de ansamblu și metoda de istorie literară aplicată de autorul ei, care, pe baza sintezei, a excerptului și a adnotărilor bibliografice, a făcut apreciate referințe asupra a 280 de autori păgîni și creștini din Imperiul bizantin.

Conținutul Bibliotecii este de natură istorică și religioasă. Prin lucrarea sa, foarte semnificativ intitulată, Fotie ni i-a făcut cunoscuți pe mulți autori, ale căror opere sînt astăzi definitiv pierdute, demonstrînd astfel, din plin, spiritul său sintetic.

Asemenea multor cărturari, Fotie a posedat numeroase manuscrise de valoare, mulțimea lor alcătuiind o bună parte a bibliotecii autorului, care au constituit totodată și izvoarele bibliografice utilizate de acesta.

Se poate afirma de altfel că, în Bizanț — unul din importantele centre de cultură și adevărată bibliotecă a lumii medievale orientale ortodoxe —, Fotie le-a fost acestora un ilustru reprezentant și un celebru bibliograf, făcînd operă de pionierat. Prin vastitatea muncii sale, Fotie poate fi considerat drept un pionier al bibliografiei europene și încă unul de valoare, avînd în vedere erudiția și valoroasa sa creație polimatică scriitoricească, deși nu posedăm decît o parte din aceasta.

„Photii scripta, per odium Latinorum, exusta vel suppressa, aut interpolata“ — afirmă Fabricius³, cînd analizează, printre altele, și bibliografia foțiană, făcînd aluzie — în mod cert — la decizia Sesiunii a VIII-a a Conciliului din anii 869—870 și la ordonanțele papale date ulterior pentru distrugerea operelor celui care le-a apărut ca un „Antichrist“, și considerat pe nedrept unic responsabil al apariției schismei din anul 867, prolog al celei definitive săvîrșită la jumătatea sec. al XI-lea.

Literatura foțiană — compusă din scrieri de esență dogmatico-exegetică, canonică, parenetică, istorică, poetică, filozofică, epistolară, critico-bibliografică (aici se include și valorosul „Lexicon“) și vestitele discursuri — se păstrează doar fragmentar, dar în măsură suficientă spre a ne putea da seama de numărul impresionant al lucrărilor, de diversitatea subiectelor tratate și de valoarea lor.

Demn de menționat că literatura foțiană este integrată valorosului Corpus patrologic grec al lui P. J. Migne⁴, care include drept text de bază al Biblio-

² C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier des leurs apparition vers 1282 jusqu'en 1600...*, ediția Allan Stevenson, t. III—IV, Amsterdam.

³ Vezi J. A. Fabricius, *Bibliotheca graeca*, t. I, Hamburg, 1705, apud *La Grande encyclopédie*, t. 26, p. 760.

⁴ P. J. Migne, *Patrologiae cursus completus, Series graeca, Patrologiae graecae*, t. 101—104, Paris, 1860—1866. Vezi bibliografia foțiană sub titlul generic *Photii Constantinopolitani patriarchae. Opera omnia...*

teci⁵ tocmai ediția David Hoeschelius. Aceasta constituie un argument în plus pentru a sublinia valoarea acestei frumoase și corecte ediții critice a lucrării lui Fotius.

Pentru stabilirea textului de bază (pe baza colacionării și emendării diverselor texte manuscrise), ce urma să fie adnotat de către însăși editorul D. Hoeschelius, acesta a adunat și consultat, în acest scop, multe manuscrise din marile biblioteci europene ale sfârșitului de veac XVI, precum și ale unor posesori particulari.

În munca aceasta a fost sprijinit de Maxim Margunius, episcop de Cythere, unul din adepții reconcilierii celor două biserici creștine, autor ecleziastic reputat ale cărui opere au fost cunoscute și în țările române, destul de timpuriu. Considerăm nimerit a aminti aici că o versiune tâlmăcită⁶ a uneia din operele lui Margunius a fost făcută de învățatul mitropolit Varlaam, autorul vestitei *Cazanii* din anul 1643.

Ediția augustană a Bibliotecii foțiene, considerată în ansamblul ei drept o capodoperă de erudiție, mai întrunește încă o însușire, aceea de a fi totodată și o „capodoperă tipografică”. Îndreptățește și întărește această catalogare, neargumentată însă de Hoefler⁷, É. Legrand⁸ și Svend Dahi⁹, descoperirea noastră, care se bazează pe observația potrivit căreia imprimeria lui Iohann Praetorius a utilizat la realizarea acestei ediții caracterele de literă care au analogii cu cele create de ilustrul gravor și tipograf francez din sec. al XVI-lea, Claude Garamond, realizatorul „anticvei renașcentiste”. Nu putem însă preciza dacă avem de-a face cu Garamond-ul¹⁰ propriu-zis sau cu o variantă a acestuia, și anume, varietatea de literă creată de turnătorii germani Egenolf-Berner din Frankfurt, din anul 1592.

Pentru realizarea ediției sale, David Hoeschelius a solicitat concursul unor erudiți filologi contemporani lui, bunăoară Justus Josephus Scaligerus, Isaacus Casaubonus, J.Gruterus, care i-au prețuit în mod deosebit munca depusă. Dovada peremptorie constă în corespondența acestora, precum și cea a lui M.Margunius către editorul Hoeschelius, aflată în cuprinsul filelor liminare ale cărții, ocazie de a evidenția o parte din corespondența inedită a acestor cărturari europeni.

Tipăritura pe marginea căreia am făcut succinte observații bibliologice constituie o „carte rară” încă din anul 1894, când a fost semnalată de ilustrul bibliograf francez É. Legrand, doar la Biblioteca Națională franceză din Paris. Noi o semnalăm în alte două fonduri de bibliotecă de la noi, și anume: în Biblioteca Academiei R.S.R. și în Biblioteca centrului Eparhial local, de unde a trecut la secția muzeală din cadrul bisericii fortificate, monument istoric, „Precista” din Galați. O mențione în plus pentru cartea existentă actualmente în Galați este și însemnul de proprietate ce-l poartă — un inedit și interesant ex libris, cel al Bibliotecii Universității Sorbonne. Prin intermediul acestuia ni se arată și circulația volumului pe care-l avem astfel înnobit.

⁵ *Ibidem*, col. 1—1588 ; t. 104, col. 1—430.

⁶ Cf. Pandele Olteanu, *Metoda filologiei comparate în studierea izvoarelor și în identificarea versiunii neogrecești a operei «Scara» tradusă de Mitropolitul Varlaam*, în „Mitropolia Olteniei”, an. XXII, nr. 5—8, Craiova, 1970, p. 543—566.

⁷ Hoefler, *Nouvelle biographie universelle*, t. 40, Paris, 1866, col. 22.

⁸ Emile Legrand, *Bibliographie hellénique...*, au XVII-e siècle, t. I, Paris, 1894, p. 2—3.

⁹ Sv. Dahl, *Histoire du livre de l'antiquité à nos jours*, Edit. Polnat, 2-e éd. Paris, 1960, p. 138—139 ; G. Th. J. Graesse, *Trésor de livres rares et précieux au nouveau dictionnaire bibliographique*, t. V, ed. Milano, 1950, p. 276.

¹⁰ Discuție la Jérôme Peignot, *De l'écriture à la typographie*, Collection «Idées», Ed. Gallimard, Paris, 1967, p. 85 și 210—219.

Un volum coligat, în două părți, tipărit la Leipzig în anul 1859, cuprinde importanta lucrare „Novum Testamentum Graece”, a savantului teolog și filolog german din veacul trecut Lobegott Friedrich Constantin von Tischendorf (1815—1874)¹¹.

Despre Tischendorf știm că, în principal, vasta sa operă teologică se axează pe studiul critic al izvoarelor textelor biblice pe baza descoperirii unor manuscrise inedite în marile biblioteci europene și în urma călătoriilor sale în Orientul Apropiat, care-i vor fi de mare folos pentru stabilirea textului Noului Testament. El este și descoperitorul aceluia faimos „Codex Sinaiticus”.

Demn de remarcat asupra acestei somități germane e și faptul că Tischendorf a semnalat pentru prima oară lumii științifice manuscrisul original al *Cronicii* lui Critobul din Biblioteca de la Topkapı-Sarayı (în care autorul descrie evenimentele limitate cronologic: 18 II 1451 — întronarea lui Mehmed II — iarna anului 1467), un prețios izvor narativ pentru istoria Imperiului Otoman și a Țării Românești.

Publicarea, în anul 1861, îndeosebi a scrisorii lui Critobul către sultanul Mehmed al II-lea, căruia cronicarul bizantin îi dedică opera, aduce o nouă relație istorică asupra stărilor de lucruri ale unei țări române, dînd elemente interesante asupra epocii¹² zbuciumate a domniei celui care a fost Dracula Voievod.

Legat de scopul cercetării sale și intrat în raport indirect cu cultura medievală de pe teritoriul țării noastre, același savant publică și un manuscris grecesc, din sec. al XVIII-lea, „Apocalipsul Sf. Ioan Teologul”, în lucrarea generică „Apocalypses apocriphae”¹³.

Ca exeget remarcabil al celei de a doua părți a Bibliei, căreia îi consacră ani îndelungați de muncă, Tischendorf elaborează, în timpul a mai bine de trei decenii, un număr impresionant de ediții critice, douăzeci și patru în total.

Fiecare nouă ediție tischendorfiană a constituit un plus calitativ celeilalte ediții precedente.

Așa s-a ajuns la monumentală *Octava critica major*¹⁴.

Tipăritura noastră e una din cele 16 ediții imprimate numai la Leipzig și reprezintă „editio septima critica minor”, ediție îngrijită și glosată a Noului Testament grecesc, ediție penultimă a aceluia corolar biblic, care îl constituie *Octava critica major*.

Ediția a VII-a a Noului Testament provine din oficina lui Adolph Winter. Redacția textului este în greacă și latină, iar exemplarul cu acest titlu se află în Biblioteca centrului Eparhial „Dunărea de Jos” Galați.

¹¹ Vezi Brockhaus 'Konversation — Lexicon, F. A. Brockhaus in Leipzig, vol. 15 (Social-Türken), Berlin und Wien, 1898, p. 865—866; J. Troussel, *Nouveau Dictionnaire encyclopédique universel illustré*, t. V (Rabo-Zymo), Paris, 1889, p. 472; P. Larousse, *Grand dictionnaire encyclopédique universel illustré*, t. 15 (T—Z), p. 232.

¹² Vezi M. Guboglu, recenzia la: Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-i Sanî (Istanbul 'Un Fevhi)*, Gevren, Karolîdi... ediție Mustaffer Gökman, Istanbul-Mayıs, 1967, în „Istorie-Arheologie”, nr. 5, vol. VII, 1971, p. 682—694. Din istoriografia otomană contemporană epocii lui Vlad Tepeș și care oferă, de asemenea, informații prețioase asupra acesteia le avem prin mijlocirea a două cronici persane, una rimată, a lui Macâll, *Hunkar-Nama* (Cartea împăratului), și alta, aparținînd lui İdris Hitlîsi, *Haşt Bahîşt* (Cele opt paradisuri). Cf. M. Guboglu, *Cercetări în arhivele de peste hotare. Turcia*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, an. XLIX, vol. XXXIV, București, 1972, p. 160—161.

¹³ Vezi N. Camariano, *Catalogul manuscriselor grecești*, tom. II (mss. 831—1066), București, 1940, p. 130—140.

¹⁴ În Germania, prima ediție Tischendorf asupra Noului Testament grec a apărut în anul 1840, iar ultima, a VIII-a, între 1869 (vol. I) și 1872 (vol. II).

Adăugăm aici că un alt exemplar al aceleiași ediții îl deține biblioteca gălățeană „V. A. Urechia”¹⁵.

Importanța — în cadrul exegeticii biblice — pe care și-au dobândit-o edițiile critice ale Noului Testament, datorate lui Tischendorf, în special *Octava critica major* — cea despre care se spune că a deschis era edițiilor moderne ale Noului Testament — se menține și astăzi.

Mai mult, edițiile critice ulterioare, din care cităm pe cele ale lui Westcott-Hort, Griesbach, Lachmann, Tregelles, Soden, Legg, precum și cele ale lui Nestle și Aland (ultimele datînd din anii 1966, respectiv 1968), păstrează nealterate notele critice tischendorfiene.

Unul din cei mai cunoscuți și erudiți coeditori contemporani ai textului Noului Testament, profesorul Kurt Aland de la Universitatea Münster, recunoaște deschis superioritatea ediției a VIII-a, datorată lui Tischendorf, afirmînd în acest sens că ea „este și rămîne baza indispensabilă pentru autorul care vrea să dea o lucrare critică asupra textelor Noului Testament”.

LA LIVRE RARE DANS LA VILLE GALATZ

— Résumé —

L'auteur analyse du point de vue deux imprimés rares, apprises aux fonds d'archives ecclésiastiques :

1. Photius „*Bibliotheca sive Myriobiblon. Epistolae*“, *Augusta Vindelicorum*, 1601, éditions princeps grecques, soignées et glosées d'helléniste allemand Davidus Hoeschellius „*Augustanus*“ ;

2. „*Novum Testamentum Graece*“, Leipzig, 1859, éditions L. Fr. C. von Tischendorf („*editio septima critica minor*“). Dans le cadre de l'aspect filigranologique on relève le caractère typographique utilisé — „*Le Garamond*“.

On met en évidence, en même temps, le rôle qui a eu le contenu du livre jusqu'à la période moderne et la circulation de l'exemplaire ennoubli avec un inédit ex libris de la bibliothèque de Sorbonne.

En ce qui concerne les éditions tischendorfiennes du Nouveau Testament grecque, on souligne le rôle et la place de „editio septima critica minor“, qui précède „editio octava critica major“ — le chef d'oeuvre d'exegese biblique, mais des éditions critiques de base de tous les éditions critiques modernes du Nouveau Testament grecque.

¹⁵ Cota II— 1451 (1, 2).

¹⁶ Discuție Paraschiv V. Ion, recenzia la : K. Aland, *Semnificația și limitele edițiilor moderne ale Noului Testament*, în „*Revue d'histoire et de philosophie*“, nr. 2, 48, 1968, în „*Glasul bisericii*“, nr. 1—2, an. XXVIII, 1969, p. 210—215.